

Ahto KENNIK*

KUTSEHARIDUSEST EESTI VABARIIGIS 1920.—1930. AASTAIL

Kutseharidust Eesti Vabariigis 20 iseseisvusaasta jooksul hõlmav probleemistik on ulatuslik ja mitmetahuline. Siinses kirjutises on lühidalt käsitletud: 1) kutsekoolide materiaalbaasi kujunemist; 2) õpilaskonda selle haridustasemest lähtuvalt; 3) õppejõudude ettevalmistamist kutsekoolidele; 4) kutsekoolide mõningaid rahvusvahelisi sidemeid ja 5) kokkuvõtvalt 21 aasta jooksul tehtut.

Iseseisva Eesti Vabariigi moodustamise järel, kui hakati üles ehitama oma riiki, oli üks olulisi ülesandeid oma rahvusliku kutsekoolivõrgu rajamine. Piilk 1919. aastale näitab, et tsaariajast kandusid Eesti Vabariiki üle vaid mõned kutsekoolid ja kutsealased kursused.¹ Eesti Vabariik hakkas välja arendama oma kutsekoolide võrku: avati tööstuskoole, naiskutsekoole, tööstusõpilastekoole, mitut liiki põllutöökoole, aianduskoole, kodumajanduskoole. Hiljem, 1920. aastate lõpul ja 1930. aastail rajati veel mitmed eri tüüpi õppeasutused, nagu kalanduskool, kaevanduskool, tööstusliku kallakuga tehnikumid, päris 1930. aastate lõpul veel ametikoolid, kodutööstuskoolid, metsatehnikum ja teised õppeasutused. Koolide avamisel tekkis kohe küsimus, mille baasil kutsekoole rajada ja kas selleks üldse ongi vastavaid võimalusi. Kutsekoolide asutamine nõuab lisaks õpilastele veel kolme olulist komponenti: 1) vajalikku materiaalbaasi, s. o. õppehooneid, töökojaruume, sisseseadeid, instrumente ja muud seesugust; 2) summasid nii koolide majanduskulude katteks kui ka tarvisminevate tööpinkide ja masinate muretsemiseks, aga ka õppejõududele palga maksmiseks ja 3) erialakoolitusega õppejõude.

Kuidas lahendas need küsimused Eesti Vabariik?

Kui 1919. aasta esimesel poolel oli kutsekoolide avamisel määrav erainitsiatiiv, siis sama aasta teisest poolest said kutsehariduse organiseerimisel tooniandvaks riiklikud institutsioonid — Haridusministeerium ja Põllutööministeerium, kelle toetussummadest sõltus edaspidi nii olemasolevate õppeasutuste tegevuse jätkamine kui ka uute õppeasutuste avamine. Mõlema nimetatud ministeeriumi, samuti mitmesuguste seltside ja ühingute kõrval said kutsekoolide avamise initsiaatoreiks ning majanduskulude kandjaks kohalikud omavalitsused, s. o. linna- ja maakonnavalitsused. Kutsekoolide ülalpidamiseks töötati välja põhimõtteline seisukoht: kõik õpetajate palgad ning poole kutsekoolidele sisseseade ja õppevahendite muretsemise kuludest tasub riik, teise poole sisutamiskuludest ja kõik õppeasutuse majandamiskulud aga kannab vastavaid koole asutanud selts, ühing või kohalik omavalitsus. Vahetult riiklikul ülalpidamisel olevate koolide puhul kandis kõik kulud riik.

Esimesi Eesti Vabariigis 1920. aastate algul asutatud koolitüüpe olid tööstuskoolid metallitöö ja puidutöö osakondadega. On mõistetav, et majandusraskustega võitlev noor vabariik ei jõudnud kohe ehitada ei tööstuskoolidele ega teistele asutatavatele kutsekoolidele spetsiaalseid

* Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. EE0101 Tallinn, Rüütli 6. Estonia.

¹ KENNİK, A. Kutseharidusest Eesti Vabariigis. — Nõukogude Opetaja, 1989, 4. märts.

õppehooneid. Seetõttu pidi iga rajatav õppeasutus ruumiküsimuse lahendamiseks ise koos kooli asutava linna- või maavalitsusega kohapealseid olusid ja võimalusi arvestades.²

Nii otsiti tööstuskoolide avamisel kohalikes keskustes, nagu Tallinnas, Tartus, Võrus, Haapsalus ja mujal olemasolevast ja kättesaadavast hoonestikust vähegi sobivaid maju, mida siis remontida ja ümberehituste kaudu kohandada õppetöö vajadusteks. Sama teed läksid tütarlastele avatud õmblus- ja kangakudumisosakondadega tööstuslikud naiskutsekoolid ja veel mõned teised linnades avatud õppeasutused. Nii mõnigi kutsekool töötas algul teise vahetusena üldhariduskoolide ruumides.

Tööpingid, tööriistad ja muu õppetööks vajalik muretseti ostu teel. Selleks andis 50 protsendi ulatuses toetust Haridusministeerium.

Analoogsed probleemid tekkisid maal asutatavate põllutöö- ja kodumajanduskoolidega. Et maakohtades samuti sobivaid ruume ei leidunud, hakati koolide avamist taotlema eeskätt endistes mõisahoonetes, kus vajalikud eeltingimused ruumide ja majapidamise näol olid enamasti olemas. Et aga endised mõisahooned olid ehitatud üksikpereelamuks, mitte kooli tarbeks, pealegi olid nad kohati kannatanud ebaperemehelikkuse all, tuli siingi eelnevalt teha kapitaalremonti ja koolitööks vajalikke ümberehitusi. Kõik see nõudis aega, mistõttu esialgu avati põllutöökoole ka linnades, kus õppetööks sobivaid ruume ja õpetajaid oli siiski kergem leida. Hiljem, kui tarvilikud remonditööd ja ümberehitused olid tehtud, viidi põllutöökoolid linnast maale. Nii alustas näiteks Arkna põllutöökool algsest tegevusest Rakveres, Polli põllutöökool Pärnus, Põhja-Eesti põllutöökeskkool Tallinnas jne.

1920. aastate teisel poolel ja 1930. aastatel jätkus nii kutsekoolide edasine väljaarendamine kui ka uute õppeasutuste avamine. Et esialgu rahuldanud, kuid siiski tagasihoidlik materiaalbaas ei muutuks kutsekoolide arengu piduriks, pidid koolijuhatajad otsima õppepindade ja õppetöökoode laiendamise ning uute sisseseadete ja tööriistade muretsemise võimalusi. Et omavalitsustelt ja teistelt koolide ülalpidajatelt vahetult saadavast toetusest ei piisanud, vajati veel riiklikke toetusi, mida võimaluste piires õppeasutustele ka anti. Korduvate riiklike toetuste abil (ühelikordsed toetussummad ulatusid kuni 25 000 kroonini) laiendati olemasolevaid või ehitati uusi õppe- ja töökojahooneid, loomakasvatushooneid, õppeaedu, kanalaid, mesilaid, ühiselamuruume ja muud, muretseti mitmesuguseid masinaid, tööpinke ja tööriistu. Õppepindade laiendamine võimaldas aga suurendada õpilaste vastuvõtukontingenti, mistõttu õpilaste arv kutsekoolides hakkas pidevalt kasvama. Eriti andis see end tunda 1930. aastatel, mil riigi majandusvõimalused kutsekoolide toetamiseks olid suurenenud. Nii said 1930. aastate teisel poolel uued õppehooned Tartu Tööstuskeskkool, Tartu Kommerts- ja Kaubanduskool, Tallinna Linna Naiskutsekool, Tartu Naisühingu Kutsekool, Eesti Naisliidu Kodumajanduse Instituut ja Tallinna Kodunduskeskkool. Ümber- ja juurdeehitustega õnnestus õppepindasid laiendada peaaegu kõigil tööstuskoolidel ja naiskutsekoolidel, aga ka päris mitmel põllutöökoolil ja mõnel teiselgi õppeasutusel. Veel 1939. aastal eraldati 25 000 krooni uue õppehoone ehitamiseks Valga Tööstuskeskkoolile.³

Võimalust mööda soetati kõikjal juurde ka sisseseadeid ja täiendati õppevahendite kogusid. Vajalikke tööpinke ja masinaid, eriti neid, mida kodumaine tööstus ei tootnud, muretseti juurde välismaalt, peamiselt Saksamaalt. Seda soodustas asjaolu, et kõiki õppeotstarbelisi vahendeid lubati Eesti Vabariiki sisse tuua tollivabalt. Välismaalt, esmajoones Saksamaalt ja Soomest saadi ka õppekirjandust.

² Kennik, A. Kutseharidusest Eesti Vabariigis. Tööstuskoolide väljaarendamine. — Nõukogude Opetaja, 1989, 30. sept.

³ Eesti Riigiarhiiv (ERA), f. 1108, n. 6, s. 152, l. 343.

Et Haridusministeerium sai tegutseda vaid temale kinnitatud eelarve piires, ei suudetud rahuldada kõigi koolide vajadusi. Nii oli ruumipuudus koos krediitide vähesusega 1930. aastate keskpaiku üks põhitähtsusi naiskutsekoolide üleminekul nelja-aastasele õppeajale.

Kutsekoolide materiaalbaasi rajamine Eesti Vabariigis oli kestev ja pikaajaline protsess. Siiski jõuti koolide asutamisele järgnenud ligikaudu pooleteise aastakümne jooksul välja arendada üsnagi korraliku õppebaasiga ning rahvusliku majanduse tolleaegseid vajadusi arvestavad kutsekoolid. 1930. aastail loodud materiaalbaasi tugevust näitab seegi, et Teise maailmasõja aastail, mil lakkas igasugune materiaalbaasi täiendamise võimalus, tulid kutsekoolid eelnevalt soetatuga veel pikka aega toime.

1920. aastail võeti kutsekooli õpilasteks kohustusliku algkooli lõpetanud. See tähendas tol ajal kas algkooli 4. või 5. klassi lõpetamist, 1920. aastate keskpaigast üha rohkem ka algkooli 6. klassi lõpetamist. 1930. aastail, seoses üleriikliku 6-klassilise algkoolikohustuse kehtestamisega, koosnes kutsekoolide õpilaskond juba eranditult 6-klassilise eelharidusega noortest. Harvad ei olnud ka juhud, mil kutsekoolidesse astus nõutavast suurema eelharidusega noori. Nii toimus kahe kümnendi piirimaal murrang kutsekoolides õppivate noorte haridustasemes.

Õpilaste haridustaseme tõus ja vajadus neid tõhusamalt ette valmistada viisid 1930. aastate keskel selleni, et 3-aastase õppeajaga tööstuskoolid reorganiseeriti 4-aastase õppeajaga tööstuskeskkoolideks, kaubanduskoolid aga kaubandus- ja ärinduskeskkoolideks.⁴

Uue kutsehariduslike õppeasutuste seaduse kehtestamisega 1937. aastal moodustati Eestis kõrgema astme kutsekoolid. Viimaste hulka kuulusid Tallinna Tehnikum ja Tartu Tehnikum, kömmertskoolid, kõrgema astme majanduslikud erikoolid ja kõrgema astme kodumajanduskoolid. Kõrgema astme kutsekoolidesse astumisel ei hakatud nõudma mitte enam 6-klassilise algkooli lõpetamist, vaid juba kas keskkooli või kutsekeskkooli lõputunnistust. Nii tõhustus õpilaste erialane ettevalmistus kutsekoolides veelgi.

Kõik aastate jooksul saavutatu ei tulnud iseenesest, selle taga seisis paljude energiliste inimeste — haridustegelaste, koolijuhtide, õpetajate, tööõpetuse meistrite ja teiste pedagoogide igapäevane pikaajaline töö. Seetõttu ei saa jätta vaatlemata, kust sai Eesti Vabariik oma kutsekoolidele pedagoogid, milline oli nende haridustase, kus olid nad saanud erialase ettevalmistuse. Tuleb kohe öelda, et erialase ettevalmistusega inimesi oli Eesti Vabariigi algaastail väga vähe ja õppejõudude leidmisega kutsekoolidele oli suuri raskusi. Nende puudumise tõttu tuli nii mõnigi kord ühe või teise kooli avamine edasi lükata. Ometi oli Eesti Vabariigil tol ajal olemas nii inseneri kui ka kõrgharidusega põllumajandusteadlasi. Eesti rahvusest noormehed olid sellealase hariduse omandanud kas Tsaari-Venemaa kõrgkoolides, eeskätt Peterburis, Moskvas või Riias, aga ka välismaal, esijoones Saksamaa kõrgkoolides. Ka oli eestlasi õppinud Venemaa mitmesugustes tehnikakoolides, alam- ja keskastme põllutöökoolides. Eestlannasid oli õppinud meie põhjanaabri Soome kodumajandus- ja aianduskoolides. Ei ole huvitusetu märkida, et kolm tulevast Eesti Vabariigi tööstuskoolide juhatajat olid meie enda Tallinna Raudtee-tehnikakooli kasvandikud. Seega oli teatav kontingent erialateadmistega mehi ja naisi Eestis olemas, kes ka meelsasti asusid rajatavates kutsekoolides õpetajatena tööle.

Teiseks asus Eesti Vabariik ise intensiivselt pedagooge ette valmistama. Juba 1919. aastal, mil hakati asutama Tallinna Merekooli, korraldati enne õppetöö algust Tallinna Asutuse kooli juures 2-kuulised kursused

⁴ Riigi Teataja, 1935, 59, art. 543; 71, art. 623; 92, art. 762.

merekooliõpetajate ettevalmistamiseks.⁵ Uute õppejõudude koolitamise kõrval tingis seesugused kursused ka vajadus merekooliõpetajate endi teadmiste täiendamiseks, seda nimelt emakeeles ja kasvatusteaduses. Olgu märgitud, et eesti keel just sai merekoolide õppekeeleks ja õppetöös vajalik emakeeleoskus oli palju merd sõitnud ja võõrkeeli valdavatel kaptenitel teinekord üsnagi puudulik.

Kutsekoolidele tehniliste ainete õpetajate ettevalmistamiseks avati 1921. aastal Tallinna Tehnikumi juures spetsiaalsed 2-aastased kursused.⁶ Nendelt kursustelt said just tööstuskoolid nii tehniliste eriainetes õpetajaid kui ka tulevase koolijuhatajaid. Kehtnas avati 1925. aastal erikool õpetajate ettevalmistamiseks kodumajanduskoolidele.⁷ Just siit tulnud kaader võimaldas kodumajanduskoolide võrgu rajamise ja väljaarendamise. Põllutöökoolid hakkasid saama eriainetes õpetajaid Tartu Ülikooli loomaarsti- ja põllumajandusteaduskonna kasvandike hulgast. Meelsasti astusid õpetajaametisse põllumajandusteaduskonna üliõpilased veel enne ülikooli lõpetamist. Õpetajaid tuli ka ülikooli teistest teaduskondadest, mille lõpetajad, omandanud pedagoogitööks vajalikud oskused ülikooli didaktilis-metoodilises seminaris, asusid tööle üldharidusainetes õpetajatena. Arstiteaduskond andis kutsekoolidele kooliarste ja tervishoiu õpetajaid.

Õpetajatena asus tööle ka põllutöökeskkooli lõpetanud. Kodumajanduskoolide ja naiskutsekoolide kindlustamisel õppejõududega oli esimestel aastatel oma osa ka teistel naiskutsekoolidel, esmajoones Tallinna Linna Naiskutsekoolil, mille lõpetanud asusid tihtipeale tööle käsitöö või majapidamise õpetajatena, olles omandanud eelnevalt või ka hiljem õpetajakutse.

Erandjuhtudel, kui oma kaadrit nappis või sooviti tugevama ja mitmekesisema ettevalmistusega spetsialiste, kutsuti tööle ka eriala asjatundjaid välismaalt. Nii õpetas Tartu Naisühingu Käsitöökoolis aastail 1919—1922 kangakudumist soomlanna Helene Oikkonen ja 1923—1925 samuti soomlanna Lydia Teräväinen.⁸ Tallinna Linna Naiskutsekoolis õpetas aastail 1924—1927 riideõmblemist Budapestist pärit ungarlanna Therese Vagner, soomlanna Helene Oikkonen aga vahemikus 1923—1928 kangakudumist.⁹ Saku Kodumajanduskoolis töötas selle avamisest saadik aastail 1923—1925 majapidamise õpetajana Helsingist pärit soomlanna Airi Kekäläinen.¹⁰ Märgitagu, et kõik nad õpetasid eesti keeles, s. t. õppisid ära riigikeele. Eeltoodutega Eesti Vabariigi kutsekoolides töötanud välismaalaste nimekiri mõistagi ei ammendu.

Nii tööstuskoolide kui ka teiste kutsekoolide juhatajaid ja õppejõude hakati 1920., eriti aga 1930. aastail üha rohkem saatma kogemuste omandamiseks õppereisidele välismaale: Soome, Rootsi, Kesk- ja Lääne-Euroopasse. Tutvuti sealsete kutsekoolidega, samuti käidi tööstus-, põllumajandus- ja teistes ettevõtetes, et kodumaale naasnutena rakendada uusi ideid siinsetes kutsekoolides.

Naiskutsekoolide õpetajad täiendasid end peamiselt Pariisis, Viinis, Budapestis ja Zürichis, s. t. keskustes, kus olid olemas sügavad sellealased traditsioonid ja väljakujunenud koolkonnad.

Üha rohkem hakati osalema rahvusvahelistel näitustel, erialakongressidel ja muudel üritustel. Olgu selle kohta toodud paar näidet.

⁵ ERA, f. 1108, n. 6, s. 9, l. 29, 44.

⁶ Tallinna Polütehniline Instituut 1936—1986. Tallinn, 1986, 40.

⁷ Kennik, A. 60 aastat kutseõpetuse algusest Kehtnas. — Nõukogude Õpetaja, 1985, 14. det.

⁸ ERA, f. 1108, n. 4, s. 448, l. 23, 24, 197, 213, 338.

⁹ ERA, f. 1108, n. 4, s. 450, l. 121, 275; s. 461, l. 26, 156.

¹⁰ ERA, f. 1648, n. 3, s. 301, l. 10; s. 303, l. 3.

1934. aastal osalesid Põhjamaade kodutöönduse kongressil ja näitusel Soomes Hämeenlinnas Eesti Vabariigi esindajatena haridusnõunik Johannes Kiivet ja Tallinna Linna Naiskutsekooli juhataja Anni Varma, lisaks neile veel Eesti Turistide Ühingu korraldatud ekskursiooni kaudu 28 õpetajat Eestist.¹¹

Aasta hiljem esines A. Varma ettekandega «Kutse- ja kodumajanduskoolide areng ja tuleviku suunad» Stockholmis Põhjamaade kutse- ja kodumajanduskoolide õpetajate kongressil. Sama, 1935. aasta augustis külastas Eestit kolme päeva jooksul Inglismaa õpetajate delegatsioon.¹²

1938. aastal viibis Eesti Vabariigi esindajana Berliinis korraldatud rahvusvahelisel kutsehariduse kongressil Haridusministeeriumi kutseoskuse osakonna abidirektor J. Kiivet. Samal aastal Berliinis korraldatud rahvusvahelisel käsitöönäitusel oli oma eksponaatidega neljas suures vitriinis (üldse oli neid kümme) esindatud ka Tallinna Linna Naiskutsekool, kes sai esitatud tööde eest näituse üldauhinna. Lisaauhinnad said kooli kudumistööd ühes gobeläänidega (kudumise õpetaja Selma Rajandu) ja rahvuslikud kostüümid (õmblemise õpetaja Luise Kilgas). Kooli juhatajale A. Varmale anti saavutuste puhul koolitöö alal nimeline diploma.¹³

Eesti Vabariigi aegsel viimasel, 1939/40. õppeaastal töötas siin kokku 177 kutsekooli 13 032 õpilasega, sealhulgas (tolleaegset liigitust kasutades) 46 põllumajanduslikku, 63 tehnilist ja tööstuslikku, 20 majanduslikku ja 30 kodumajanduslikku õppeasutust. Meesõpilasi oli kutsekoolides 6807 ehk 52,2%, naisõpilasi 6225 ehk 47,8%.¹⁴ 1939. aastal koostati kutsekoolide arengukava kuni 1943. aastani, kus nähti ette põllundustehnikumi, aiandustehnikumi, kõrgema astme naiskutsekoolide, uute ametikoolide ja veel mitme teise õpetaja kutsekooli avamine.

Nii jõudis Eesti Vabariik Teise maailmasõja algusse olukorras, kus kutsekoolide alal oli tehtud väga palju, kuid palju kavandatud veel ka tegemata.

Kuidas hinnata läbikäidud teed?

Eesti Vabariigi algaastatel kutsehariduses toimunu näitab, et hoolimata paljudest vajakajäämistest oldi omariikluseks valmis sellelgi alal. Kahe aastakümne jooksul tehtud aga tuleb hinnata oma rahvusliku kutseharidussüsteemi loomisena ja kutsekoolivõrgu väljaarendamisena, kusjuures neil aastail kujunes ka korraliku ettevalmistusega rahvuslik õpetajaskond.

Teise maailmasõja puhkemine ja sellega kaasnenud sündmused katkestasid Eesti Vabariigi loova ülesehitustöö ka kutsehariduse alal. Esimesed tagasilöögid sai Eesti Vabariigi kutseharidus juba 1939. aasta sügisel, sest baaside lepingu ja Punaarmee sissemarsi tõttu tuli osa kutsekoolihooneid loovutada punaväelaste majutamiseks. Punaarmee tulekust tingitult lahkusid Eestist kohe rootsi õppekeelega Pürksi Põllumajanduskooli Rootsi riigi kodanikest õpetajad. Baltisakslaste massilise väljarände tõttu lahkus 1939. aasta oktoobris Eestist ka mitmeid kutsekoolide kauaaegseid õppejõude.

¹¹ ERA, f. 1108, n. 6, s. 350, l. 27, 55, 56.

¹² Samas, l. 82, 122.

¹³ Samas, l. 229, 319.

¹⁴ Haridusministeeriumi Teataja, 1939, 18, 217; Eesti kroonika 1939. Tartu, 1940, 64.

Esitanud R. Helme

Toimetusse saabunud

11. X 1991

VOCATIONAL EDUCATION IN THE REPUBLIC OF ESTONIA
IN THE 1920s—1930s

The paper gives a brief survey of (1) the foundation of the training base for vocational schools, (2) the body of pupils with regard to their elementary education, (3) the preparation of teachers and instructors for vocational schools, (4) international relationships of these schools, and (5) draws some conclusions about the work done during the two decades. The author arrives at the conclusion that Estonia was ready for national statehood also in this respect in spite of some shortcomings. During the period 1918—1940 the Republic of Estonia founded its own system of vocational education and established a versatile network of urban and rural vocational schools. In these years also a well-prepared national teaching staff was formed.

О ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ В ЭСТОНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ
В 1920—1930 ГОДЫ

Из обширной и многогранной проблематики профессионального образования в статье сжато рассматриваются следующие аспекты, касающиеся профессиональных учебных заведений Эстонской Республики: формирование учебно-материальной базы, изменения в требованиях к образованию поступающих в профшколы, подготовка преподавательских кадров, международные связи. Подведены итоги проделанной работы в этой области за 1918—1940 гг. Констатируется, что в республике за 21 год национальной независимости была сформирована самостоятельная система профессионального образования, создана широкая сеть профессиональных учебных заведений различного профиля, хорошо подготовлены свои национальные кадры. Были и недостатки, но в целом профессиональное образование отвечало всем требованиям того времени.

INHALT

СОДЕРЖАНИЕ

185 Die Verfassung Polens von 1935 als Vorbild für Estlands Grundgesetz von 1937 Zusammenfassung

187 Die Matrykeln Tallinnischer Estnischer XI Hochschulbildung

174 Die Baltische Frage in der Baltischen und in der Estnischen Frage 1939

183 Die Beziehungen zwischen Estland und Finnland in den Jahren 1925—1939

191 Die Entwicklung der beruflichen Ausbildung in Estland in den Jahren 1925—1939

197 Die Entwicklung der beruflichen Ausbildung in Estland in den Jahren 1925—1939

204 Die Entwicklung der beruflichen Ausbildung in Estland in den Jahren 1925—1939

215 Die Entwicklung der beruflichen Ausbildung in Estland in den Jahren 1925—1939

221 Die Entwicklung der beruflichen Ausbildung in Estland in den Jahren 1925—1939